



Diadalút.

„Isten hozott . . .”

„Áldás utaidra!”

*Templom' tövén kinyílt virág
Volt gyermeksége, ifjúsága;
Templom' tövén szállt az erény,
Lesujtott keble' szent honába.*

*És pap lett... Isten' fölkent papja
Mit szava hirdet, azt cselekszi;
„Oh, Istenem!” . . . hogy fölemel, ha
Olykor e két szót kiejti.*

*S mi láttuk Őt, miként Apostolt,
Kiben mindenki hű vigaszt lele,
Emléke szent; s nemesbült emberek
Soká' mondják: ez Majláth' szelleme!*

(y.)



A mongol pusztítások örmény történetirói.

I.

Midőn a mongolok, betörvén Perzsiába, elpusztították és megszállották Örményország területének legnagyobb részét, voltak az örmény kolostorokban tudós férfiak, a kik híven feljegyezték a hazájukra zúdult rettentő szerencsétlenségeknek a részleteit. Kitéve üldöztetéseknek és számkivetésnek, durva bántalmazásoknak és sok szenvedésnek, ezek a krónikások elbeszélték azt, a mit láttak, a mit szenvedtek: az igazság bélyege rajta van a krónikáikon, a melyek mintegy kiegészítik egymást. János (Hohán), melléknevén Vánágán vagy szerzetes, továbbá a tanítványai, kándzági Girágosz, Ápéghá Málákiá és párcezérpéti Vártán nagy pontossággal jegyezték fel ennek a szerencsétlen korszaknak az eseményeit. Elbeszéléseik tele vannak helyi színezetű részletekkel, melyeken a rettenetes valónak megrázó képe tükrözdik át.

Vánágán Jánosnak a munkája (meghalt 1251-ben) nem maradt fenn reánk; ismerjük azonban számos töredékét, a melyeket Vártán lemásolt. Egy mongol betörést ír le, a mely 1236. táján Georgiából kiterjedt Nagy-Örményországra. Váhrám-kerület egyik erődített kolostorában tartoztatván, kiváltották a mongolok kezeiből. Khoránásádba költözött s ott kezdte meg a krónikájának a szerkesztését. Leirta egyebek közt azokat a embertelen kínzásokat is, a melyeket rabtársai szenvedtek. Iskolaigazgató volt, a kit nagyon tiszteltek nagyszámú tanítványai s a kinek tekintélyét theologiai iratai is növelték. A későbbi írók nem egy kérdésben idézik a vélekedését és állításait.

Szerencsére fenmaradtak a Vánágán János folytatóinak az iratai, melyekre bőséges életrajzi adatok kíséretében szélesebb körök érdeklődését is felhívták két francia írónak, Brosset-nek és Dulaurier-nek az újabb munkái.¹⁾ Girágosz († 1271-ben) megírta Örményország törté-

¹⁾ Girágosz történetéből kivonatokat közölt Dulaurier a *Journal Asiatique* 1858-i évfolyamában. Az egész munkát kiadta Brosset Szent-Pétervárott, 1870/71-ben.

netét Tiridat királytól ciliciai Héthum uralkodásáig (1260). Legbővebben tárgyalja munkájában az egykorú eseményeket az araboknak és tatároknak a történeti szintéren való megjelenését. Megismerkedett a mongolok nyelvével is, a kiknél fogsága idejében mint „levelek olvasója“ volt alkalmazva.

Málakiá vagy Málakiás, melléknevén Ápéghá (*աբղղա* : szerzetes) történeti munkát hagyott hátra a tatárok betöréseiről és pusztításairól Örményországban az 1272-ik esztendeig. Szemtanúja volt Áni pusztulásának 1239-ben, a midőn az összes férfi lakosságot lemészárolták a mongolok. Munkáját, az „ijászok történeté“-t lefordította Brosset egy kézirat alapján, melyet Velenczéből küldtek a szentpétervári Akadémiának.¹⁾

Végül Vártán, a nagy (született ciliciai Pártzérpértben, † 1271) egyetemes történetében, mely az 1267-ik évig terjed, igen fontos okmányokat gyűjtött össze a korabeli mongol betörésekről. Tanúja volt ezeknek az eseményeknek s módjában volt különböző nyelvű idegen forrásokat is használni. Tisztelettel fogadták Hulagu-nak, a leghíresebb perzsiai mongol uralkodónak az udvaránál. Kénytelen volt visszavásárolni Tiflisben krónikájának a kéziratát, melyet elloptak tőle.²⁾ Vártán, a kinek mint theologusnak is nagy híre volt, a függetlenség szellemét képviseli a tizenharmadik századbeli örmény nemzeti egyházban.

Hulagu-khán, a nagy fejedelem, kinek kortársa volt, a fő helyet foglalja el „a perzsiai mongolok történeté“-ben, melyet mint kivonatot Rasid-eddin „Évkönyvek gyűjteményé“-ből, Quatremère perzsa nyelven francia fordításnak és becses felvilágosításoknak kíséretében bocsátott közre.³⁾ D'Ohsson báró nagy gonddal tanulmányozta

¹⁾ Histoire de la Géorgie czimű nagy munkájának mellékletei között, XXV-ik sz. (1851).

²⁾ Vártán krónikáját örmény nyelven kiadták Moszkvában és Velenczében. A mongolokra vonatkozó legérdekesebb részei, Dulaurier fordításában megjelentek a Journal Asiatique 1860-ik évfolyamában.

³⁾ Keleti gyűjteményének első kötete, Páris, 1834. (Imprimerie royale.)

a tatár uralkodócsaládok török történetíróit¹⁾ s felsorolja munkájában azokat az arab és perzsa forrásokat is, a melyek még nincsenek lefordítva s a melyek kézíratait felkutatta a párizsi és leydeni könyvtárakban. Bármily jelentősége van is a tudós monografiájának, annyi tény, hogy nem lehet kicsinyelnünk amaz örmény krónikákban található adatokat és leírásokat sem, a melyeket a jelen század folyamán fordítottak le és adtak közre. Megismerjük belőlük óriási terjedelmű országok mindennapi szenvedéseit ama gyors betörések és pusztítások alatt, a melyek csaknem teljesen megsemmisítették Nyugat-Ázsiában a keresztetes háborúk által új életre keltett keresztény polgárosodásnak utolsó romjait is.

A tatár invasiók által az egész Levanteben felidézett politikai válságok magukra vonták más krónikásoknak a figyelmét is, a kik születésüknél vagy rangjuknál fogva a ciliciai örmény királysághoz tartoztak.²⁾ Meg kell emlékeznünk ezekről a másodlagos kutfőkről is, és pedig annyival inkább, mert újabb időkben széles körű nyilvánosság elé jutottak. A tizenharmadik századbéli krónikásoknak névtelen folytatóik támadtak, a kik ugyanoly modorban jegyezték fel a tizennegyedik század eseményeit.

Ide tartozik Váhrám edessai papnak, III. Leo ciliciai király titkáranak a krónikája. Mintegy folytatásaul tekinthető Snorháli Nersesz örmény történetének s szintén egy rimű, tetrametrikus versekben van szerkesztve. A Rupenházbéli királyok viselt dolgainak a vázlatát foglalja magában ennek az uralkodóháznak a keletkezésétől 1275—6-ig. Ide sorolható Szémpád-nak, a királyi udvarnagynak, az uralkodó Rupen-házzal rokonságban levő egyik örmény család ivadékának a krónikája is, a melyben edessai Mátyás nyomán le vannak írva a régibb kor eseményei, megtoldva azonban a szerzővel egykorú, a szemtanú által észlelt dolgoknak a leírásával is. Szémpád több ízben nagy utakat tett a tatár fejedelmek távoli udvaraihoz s figye-

¹⁾ Histoire des Mongols depuis Tsinguis-khan jusqu'à Tamerlan. La Haye. 1834.

²⁾ Royaume de la Petite-Arménie à l'époque des Croisades. Paris, 1862.

lemmel kísérte nem egy helyütt a keresztény uralkodók hősiességét a tatár és mongol fejedelmek ellen. Ő maga is 1277-ben a harcmezőn esett el. Személyes szereplése nem csekély értéket kölcsönöz a krónikájának, a mely egyébként meglehetősen tökéletlen szerkezetű és zavaros. Mint a királyi udvar meghitt embere, több ízben vezére volt az örmény fegyveres erőnek.¹⁾

Neumann C. F., a jeles armenista írói pályájának kezdetén egy madrasi kiadás nyomán (1810) angol fordításban közrebocsátotta Londonban, 1831-ben Váhrám krónikáját. Langlois-nak az „Örményország társadalmi és politikai szervezete a rupeni királyok idejében“ című becses tanulmány szerzőjének²⁾ tollából megjelent francia átültetésben a kivonata „Szempád, Babaron ura, Örményország connétableje krónikája“-nak,³⁾ a mely felöleli a Rupenháznak Ciliciában való trónralépésétől ez uralkodó család bukásáig lefolyt eseményeket. Érdekes kivonatot csatolt hozzá Langlois a Szempád folytatójának a krónikájából is. Nehány megjegyzésben felhívja az olvasó figyelmét bizonyos eltérésekre, melyek eme krónikások elbeszélései s ugyanezen korszak történetének egyéb forrásai között előfordulnak. Langlois kivonatos átültetéseiből sok részletét ismerjük meg a keresztény albánok területére történt mongol betörések borzadalmasságainak.

Emez invasiók örmény történeti kútfőit az európai tudományos világ még egy félszázaddal ezelőtt is egyáltalán nem, vagy legfeljebb azokból az idézetekből ismerte, melyeket Cshámics atya nagy örmény történetének harmadik kötetébe vett fel. Azóta többen lefordították és kiadták ezeket a krónikákat s kellő méltánylásban részesítették nagy fontosságukat ama korszak keleti kútfőinek a sorában.

Ugyanez volt a sorsa az ázsiai mongolok utolsó örmény történetírójának, Medzop Tamásnak is. Cshámics

¹⁾ Sahnázarián Gárabéd egy kötetbe olvasztotta össze Szempád és Váhrám krónikáit „Történetírók Gyűjteménye“ című vállalatában. (Páris, 1859.)

²⁾ Mémoires de l'Académie des sciences VII-e série. Tom. III. (St. Petersbourg 1860.)

³⁾ Ugyanott, VII. Serie, T. IV.

történelmi munkája nyomán vált ismeretessé ¹⁾ néhány töredéke krónikájának Timur és fiai pusztító háborúiról Örményországban és a szomszédos államokban.

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

M. A.



Goriun

V. századbeli író.

Goriun az első örmény biblia-fordítók közé tartozik (árácsin thárkmáneshácsh tássen er) a kit, Eznik és Bághnácsh József Bizánczban létekor Levonttal együtt oda küldtek, hogy fordításokkal foglalkozzék és a ki később Énczággal Jeruzsálembe ment.

Zárbánáleán örmény irodalomtörténete szerint továbbá Izsák pátriárcha öt georgiai (véráczh) püspök-ké tevé, s mint ilyen fejezte be, Zárbánáleán szerént, Goriun életét, mert több tudósítás, róla nem maradt ránk.

Különböző fordításokon kívül megírta tanítójának szent Meszrobnak életét, mely munkája nagyjelentőségű e korszak irodalmi viszonyainak ismeretére nézve. Ez életrajzában szent Meszrob szellemi működésére fekteti a súlyt.

Már Zárbánáleán említi, hogy Goriun „Meszrob életrajza“ sok alaki hasonlóságot mutat Ágáthangelosz és Bizánczi Fáuszt műveivel, főleg Ágáthangeloszéval, a kiből egész beszédfordulatokat is átvesz: „Uszgiezh ámpoghcs choszkhí hádvádnér mecs gé pere.“ Azért is azt hitték, hogy ezeknek is Goriun a fordítója. (vászén voroh vamánkh háamárecshán, the ájn kérocsh thárkmánicshên jehhádz élláh Goriun). De Zárbáleán Ágáthangelosz és Bizánczi Fáuszt műveit eredetieknek tartván, a nyelvi hasonlóságokat onnan magyarázza meg, hogy Goriun sokat olvasta Ágáthangelosz és Bizánczhi Fáuszt műveit (uszdi ánanczh sád éntherczmáné ártiunkh gé szebenkh ájn némánuthiunnér).

¹⁾ Cshámies „Örményország története“ 3-ik köt. 6-ik könyv. Velencez, 17c4.

Egy-két ityen hasonlóságot már Zárbanáleán is említ irodalomtörténetében. A már itt előadott nézetét, hogy Ágáthángeloszt és Bizánczi Fausztot is Goriun fordította volna le örmény nyelvre, egy legújabbban megjelent kiváló örmény irodalomtörténeti mű tárgyalja, Norájr N. Püzántácchhi nagy szorgalommal és elmeélel irt jeles munkája „Goriun (Koriun) vártábéd jév norin thárkmánuthiunkh: Kirkh Mágápáyeczhvoczh Evthágh Ághekhszántráccki, Ágáthängeghosz jév Pháusdosz Püzánt“ — Goriun vártábéd és fordításai: A Makkabeusok könyve, Alexandriai Evthágh, Ágáthángelosz és Bizánczhi Fauszt“ (Tiflisz, Márdiroszeán könyvnyomtató műhelyében 1900, XXV. 520 oldal*).

Norájr e munkájában tüzetesen összehasonlítja azután a nyelvi egyezéseket, úgy, hogy eképen művével még akkor is derék munkát végezett, ha Zárbanáleán nézete volna a helyes, a mi mellékesen megjegyezve, az én nézetem is, a mint már különben ismeretes eddigi közleményeimből, melyek a régi örmény irodalom köréből e magyar-örmény havi szemlében tölem megjelentek.

Goriun története Velenczében jelent meg 1833-ban és (i gárki Sopheráczh) 1854-ben (Ez Norájr szerint a Pseudo-Goriun, melyet Emin fordított francziára Langois Collection II. kötetében). Németre fordította az 1833. velencei kiadásból Dr. B. Welte: „Goriun's Lebensbeschreibung des hl. Mesrop. Tübingen 1841“ (I. Vilmos királynak a württembergi trónra lépte 25-ik évfordulója alkalmából).

Budapest 1900. okt. 6-án.

Dr. Patrubány Lukács.

*) E könyvet a napokban Mészereánczh Leo tisztelt barátom küldte meg nekem Moszkvából kérvén engem, hogy ismeressem a szamosújvári magyar-örmény havi szemlében is. Ő a szerzőtől két példányt kapott, s egyet nekem küldött belőle (így a nekem ajándékozott példányon is olvasható Norájr sajátkezű ajánlása: ár médz (ábádiv) b. (áron) Levon Mészereánczh héghinágiczh).

Erdélyi néprajzi kiállítás.



Az „Erdélyi-Kárpát-Egyet“ lapunk szerkesztőjéhez 260—900 szám alatt a következő felszólítást intézte:

Most kínálkozik az első s talán egyúttal az utolsó kedvező alkalom, hogy a legegyszerűbb, de jellemző foglalkozási és háztartási cikktől kezdve a fényüzési kellékekig összegyűjtsük a szétszórtan heverő örmény ereklyéket. Ugyanis egy „örmény szobát“ szándékozunk létesíteni a Mátvás-szobor leleplezésekor jövő tavasszal megnyíló néprajzi kiállítás keretében, közszemlére állítván mindazokat a néhol ma is kegyelettel őrzött ősi emlékeket és érdekességeket, a melyek nagy része azonban nemzedékről-nemzedékre lassanként átalakul vagy megközelíthetetlené válik a néprajzi tudomány kimondhatatlan nagy kárára.

Tárjuk fel tehát e közkincset egy közintézmény kulturális oltalma alatt.

S miután a hazafias örménység a többi népek mellett még egyetlen hazai kiállításon se volt külön csoportban bemutatva, állítsuk ki tehát ezúttal az örmény jellegű képeket, nyomtatványokat, címereket, butordarabokat, ruházati cikkeket, himzéseket, az ősi kelengyés ládákat, továbbá a hagyományos völegény-ingeket, előljárói (vátáh) pálczákat és a többi itt fel sem sorolható régiségeket, vagy azok hű fotográfiáit.

Minélfogva tisztelettel kérjük, hogy örmény eredetű és vonatkozású tárgyaknak a kiállítás részére való szives átengedésével fentjelzett hazafias és közérdekű törekvésünket előmozdítani sziveskedjék. A kiállításra kölcsönzött tárgyakat köszönettel vissza fogjuk küldeni. Bejelentési határidő folyó évi deczemb. 15., melyet megelőzőleg becses válaszát kérjük.

Abban a reményben, hogy ezt a legmagasabb körök már megígért jelenlétében megnyíló kiállításunkat hazafias kérésünk teljesítésével nagybecsű támogatásában fogja részesíteni, vagyunk honfitúi üdvözlettel

Kolozsvár, 1900. október hó 7-én.

Br. Feilitzsch Arthur

orsz. képviselő, kiállítási elnök.

Merza Gyula

főtítkár h.

Halottak napján.

Az elhunytak áldott, édes emlékének
Legyen általunk ma szentelve az ének,
Jöjjetek ki vélem
Nyugvó testvérink' nem ábrándos honába,
Kiknek földi részök itt a föld porába
Eltemetve mélyen.

Itt nyugosznak ők, kik testvérink valának,
Érettök, utánok most is ég a bánat
Sziveink ürében;
S könyeink tohászban szállnak fel az égig:
„Adj uram, óh adj örök nyugalmat nekik
Szenteid körében! . . .“

Itt nyugosznak — itten porlik földi részök,
Sírjaiknál állunk keseregve értök;
Mint majd mások értünk! . . .
Kiket úgy szeretünk s szeretünk mindvégig:
Oh mutasd, mutasd meg boldogságod nekik
Szent honodban, kérünk!

Nem hagyának minket ők el; — megelőztek,
Egykor újra látjuk, hön öleljük őket,
Istenünk, tenálad!
És ez áldó hit, ez üdvadó hitünkben
Felszárad utánok epedő szivünkben
A köny és a bánat . . .

Vagy tán nincsen élet tul e földi léten?
Lelkünk elpárolog a semmiség ürében,
És sejtelve téved?
Nincs jutalma hát az önfeláldozásnak,
Annyi szent erény s hit mind hiába várnak
Szebb jövőd, téged?

Nincs jövőd élet! ? — mint növény vagy állat,
Mely betöltve létét elvesz és kiszárad:
Ugy az emberélet . . .
Ármány, góg, erőszak — oly bünök nemével,
Melyeket nemes sziv gondolni is szégyel:
Ügyesség — nem vétek! ? — —

Borzadalmas képek! — — czél nélküli élet! . . .
— Felvilágosult fők, — nem bánom, — higyjétek!
„Lelkünk Isten képe,

*Az öröklét fája^a — ez hitem szilárdan;
S ezt, mely örzi hiven —Egyházunkat áldom;
Üdv és hála érte!*

*A holtak honából kissé messze tértem,
Holtak? — nem! Hisz élnek, mint emlékök él fen;
Itt csak testük porlik,
Itt, hol a dicsőség-, ábránd-, hir- s gyönyörnek,
— Melynek fájdalom! tán csak egyedül éltek —
Vára porba omlik.*

*Itt nyugosznak . . . hány itt porladoz a mélyben,
Kiknek emlékök már elfeledve régen
Nincs kereszt a siron:
És nem száll fohász föl lelkökért az égbe,
Nincs egy árva lélek, a ki erre térve
Egy könyvet is sirjon.*

*Itt nyugosznak . . . itt van életünknek vége;
S hogy ha lelkünk csak e földiekért égve
Nem gondolt az égre:
Hogy menend, ha majdan ütni fog az óra.
A borzalmas és nagy számadási szóra
Istenünk elébe.*

*Csalódás az élet minden boldogsága,
Öröm- s élveinknek elvirul virága
Itt azoknak vége . . .
Jertek, kik az élvek mámorában éltek,
Itt saját s a holtak örök üdve végett
Boruljatok térdre! — —*

(„Györi Közlöny.”)

Korbuly Imre.



Az örmény árvák és a német jótékonyság.

Tett már említést folyóiratunk azon rokonszenvről,
mit a németek tanusítottak az örményországi mé-
szárlás alkalmával életben maradt örmény árvák iránt;
mégis nem tartjuk fölöslegesnek a „Frankfurter Zeitung”
érdekes cikkének néhány részletét itt közre adni:

A Konstantinápolyban és Török-Örményországban véghez vitt szomorú mézszárlás alkalmat nyújtott Németországnak arra, hogy Majna-Frankfurt-ban örményeken segítő társulatot alakítson. Az új társulat egyik tagja Krepen grófné Konstantinápolyba ment, hol az ő lakása rövid idő alatt negyven örmény árvának adott menedéket; később a társulat segédkezése mellett a közel fekvő Bebek nevű faluban, mely a Bosporus németországi partján fekszik, német-örmény árvaházat alapított. A grófnénak Németországba történt visszatérése után az árvaintézet igazgatását Prokesch vette át; ekkor az árvák száma már felment százra. Itt az árvák kellő oktatásban is részesülnek; a vallástant örmény papok tanítják. . . És hogy a kis-ázsiai örmények sorsán is némileg könnyítsenek, a németek Márás-ban (Örményország) is állítottak árvaintézetet örmény árva gyermekek számára.

Sz. K.



Örmény néprajzi tárgyak kiállítása.

Mielőtt az erdélyrészi néprajzi muzeum céljaira szánt és miniszteri jóváhagyással is oda adományozott Mátyás-ház diszes termei a közönség részére hozzáférhetővé válnának, az Erdélyi Kárpát-Egylet igazgatósága addig is nagy szorgalommal és érdeklődéssel kutatja fel az erdélyrészi vidékek, városok, falvak, ethnográfiailag érdekes helyeit, hogy a megnyitandó muzeum számára minél hivebb képben tüntesse fel azokat a néprajzi viszonyokat, melyek az egyes vidékeknek, azonkívül az egyes nemzetiségeknek jellegzetes sajátosságai. A székely, szász és oláh ethnográfiai gyűjtemények után, — melyek azonban még koránt sincsenek teljesen befejezve, — az örmény ethnográfiára is rákerül a sor, hogy annak fenmaradt, részben pedig megőrzött töredékeiből, a kétszáz év óta beköltözött örménységnek a népszokásai, ipari fejlettsége

stb. válják az érdeklődők és szakkörök előtt ismeretessé és hozzáférhetővé. A Kárpát-egylet munkásságának komolyságát és elismerésreméltó öntudatosságát mi sem jellemzi érdekesebben, minthogy a nemsokára felállítandó néprajzi muzeum számára, a kiállítás teljességének szempontjából a hazai örmény ethnografiát is felvette programjába, mint a mely a maga sajátos, különleges tárgyaival és emlékeivel az erdélyrészi ethnografiában egy habár szerény, de különálló fejezetet képvisel.

Az elnökség megbízásából a Kárpát-egylet főtitkára, Merza Gyula a napokban már lent is járt Szamosújvárt, hogy az odavaló körökkel, főként pedig Szongott Kristóf tanárral a kiállítás általános tervezetére és ennek főbb részleteire nézve értekezzen. A Szamosújvárról kiállítandó tárgyak azonban csak egyik részét fogják ennek a specialis gyűjteménynek képezni, melyet kiegészítenek majd az Erzsébetvárosból, Dicső-Szent-Mártonból, Csik-Szépvizből a többi erdélyi örmény városokból felkutatott és beérkezendő anyagok. Merza Gyula a jövő héten látogatást tesz ezekben a városokban is s utazásának az eredményét az erre a célra kijelölt bizottsággal tudatni fogja, a mikor aztán a kiállítás anyagának az elrendezése és összeállítása kérdésében is dönteni fognak. A Szamosújvárról kiállítandó tárgyak között legnagyobb feltűnést minden valószínűség szerint a páratlan gazdagsággal és nagy művészettel elkészített „örmény varottasok“ fogják képezni. Pár évvel ezelőtt Fadrusz János szobrász, itten való jártában, megtekintette ezeket a varottasokat s úgy nyilatkozott, hogy az egész kontinensen ehhez hasonló értékes és művesziesebb kiállítású munkák nem találhatók. Természetesen egyéb érdekességei is lesznek ezenkívül az örmény szobának. A templomban őrzött és 1200-ból, továbbá az ázsiai örmény kultúra egykori idejéből származó és hontkereső örmények által Szamosújvárra hozott kodexeken kívül, az örménység jellegzetes szokásait, házi iparát, vallásos, majd üzleti szellemét, továbbá népköltészeti jellemvonásait feltűntető tárgyak, adalékok lesznek szakszerűleg összeállított csoportozatokban bemutatva. Az előkészületek megtételéről a Kárpát-egylet igazgatósága már gondoskodott,

de ebben való munkájában a szamosújvári és a több erdélyi örmény városok armenista tudósai készséges támogatást nyújtanak.

(„Ujság.”)



SZAMOSÚJVÁR VÁROS

MONOGRAPHIA

Irta: **Szongott Kristóf.**

(Huszonhatodik folytatás.)

Kovrik Tódor senator és Márkovits Bogdán nyug. orator vitték a jelentést a püspökhez, kik szóval is kérték, hogy Mártonffi Kristófot, ki legtöbb szavazatot kapott, erősítse meg. (Vár. lev. 1810—170 sz.).

De a püspök a három jelölt közül az utolsót: Bogdánffi Kristófot, ki csak 5 szavazatot kapott, nevezte ki plebánossá. „Etsi autem in ternario duo alii candidati hunc aliquot votis superabunt, iique tam mihi accepti, quam etiam reipsa digni ad hoc munus et omnino apti fuerint, hunc tamen eligendum censui, non solum jure meo usus, verum etiam Benignis Decretis Regiis permotus, quibus partim in genere professores diu juventutis institutioni insudantes prae caeteris adplicare jubentur, partim autem de Do. Christophoro Bogdánffi peculiariter mihi injungitur, ut eum condigne adcommo-
dare satagam. Duobus igitur aliis candidatis, eamque fortasse non multum remotam consolationem policeor, et amplissimo Magistratui ceterisque fidelibus meis, quos omnes in Christo amplector, pacem, concordiam, charitatem, sine qua nulla Ecclesia est, commendo. Claudiopoli febr. 9. 1810.

addictissimus in Dno serv.

(Vár. lev. 1810—207 sz.)

Josephus Mártonfi
Epcus Trans.“

A város nincs megelégedve a püspök eljárásával; azért felír és kéri a püspököt, hogy mellőzze el a kinevezett Bogdánffi Kristófot és az első helyre jelölt Mártonffi Kristófot nevezze ki plebánosnak. Mire a püspök: „Jus quidem esse Civibus in hac Civitate tres proponendi ad vacantem Parochiam, sed perinde jus esse Episcopo ex his tribus aut eligendi unum, aut rejiciendi, si Canonicae adsint causae, omnes quosdam; si enim jus esset Civibus eum sibi deprecandi, qui plurima vota habuit, tunc non proponerent tres, aut plane sex, sicut hic factum est“... és mit se tágitott, hanem megmaradt véleménye mellett és eljárását nem másította meg. (Vár. lev. 1810—236 sz.).

Erre a város — habár nekünk volt igazunk — nem huzott ujjat a püspökkel, hanem — engedett, és nemcsak belenyugodott a változtathatlan helyzetbe — különben sem volt a híveknek semmi kifogásuk a derék Bogdánffi Kristóf ellen, — hanem a következő sorokkal hívta haza, a kinevezett plebánost, ki akkortájt Szebenben tanárkodott:

„Főtisztelendő plebános úr! Az idevaló parochialis ecclesiabelieknek van ugyan egy érdemes administratoruk (Mártonffy Kristóf), de plebánosuk nincsen. Arra való nézt tisztelettel kérjük a főt. urat, mint a nagymélt. erdélyi püspök mindszeinti Mártonffi József ur eő excellentiája által szinte két esztendő olta kinevezett plebánosunkat, hogy mivel a juhak a rendszerint való pásztor nélkül nem lehetnek, tehát azoknak számba vételére és lelki eledellel leendő legeltetésére, ha lehet minél hamarább eljönni és az idevaló jövetelnek terminusáról bennünket előre bizonyossá tenni méltóztassék. 1811. decz. 10. Szamosújvárv választott közönsége.“ (Vár. lev. 1811—1788 sz.).

A szép meghívó sorokra azt a feleletet írta Bogdánffi, hogy 1812. ján. végén haza jön és állását elfoglalja (Vár. lev. 1811—1788 sz.).

Eltelt a határidő, sőt eltelt még más két hónap is... és még se jött el. Ezért 1812. ápr. 7-én a püspökhöz írt közönségünk és kérte a főpásztort, hogy szólítsa fel Bogdánffyt új állásának elfoglalására. (Vár. lev. 1812—537 sz.)

Miután Bogdánffy a püspök által kitűzött határidőre se jött el, hogy „parochiáját“ foglalja el, a város most

arra kérte főpásztorát, hogy az üres állásra nevezzen ki más örmény papot . . . (Vár. lev. 1812—827 sz.).

9. Fejezet. Czetz (Mártonffi) Kristóf.¹⁾

Bogdánffy Kristóf önérzetét nem az a körülmény bántotta, hogy a plebánosi választás alkalmával nem ő nyerte el a szavazatok többségét, hanem az fájt neki, hogy szülővárosa, melyet ő annyira szeretett, miért fogadta kinevezését kénytelenül és nem készségesen; azért jobban megfontolván a dolgot, megbánta előbbi tettét, mely vele terminust iratott . . . és másodszer azt írta a városnak, hogy tekintsék polgártársai a plebánosi állást üresnek, mert ő azt soha sem foglalja el . . .

Most a püspök kedvezett a városnak, mely előbb — habár kedvetlenül — szintén teljesítette főpásztorának kedvét . . . és kinevezte választottunkat: Czetz (Mártonfi) Kristótot.

Az új plebános („Cristophorus Mártonfi Parochus Szamosujváriensis et Archidiaconus Szolnokiensis“) átíratában arra kérte a tanácsot, hogy intézkedjék arról, hogy vásár- és ünnepnapokon a boltok zárva tartassanak, a műhelyekben ne dolgozzanak és disznót ne öljenek. (Szép az átíratnak, mely latinul van szerkesztve, indoklása. Vár. lev. 1812 év 1833—1844 sz.).

Mártonfi Kristóf esperes-plebános 1819-ben k a n o n o k lett. Erről szól Rudnay püspöknek (ki már ekkor kinevezett esztergomi érsek volt) következő irata:

Amplissime Magistratus et electa Communitas!

Dolenter perspecta ex advoluto in origine erga remissionem Archi-Diaconi Szolnokiensis et Parocho Armenopolitani sollicitudine illa, quam eidem per Suam Majestatem Smam honorato causavit angusta domi supellex, Amplissimum Magistratum et electam Communitatem condigne hisce requiro, ut eum honor dignissimo huic Viro delatus, in totam Civitatem, imo in totam redundat inclytam nationem, exiguam in Rfnis 113 c. consistentem taxam unde repurare, me vero eatenus quantocius infor-

¹⁾ L. nevét a papok közt.

mare velit, qui condigno cultu maneo, Felső-Páld die 23 oct. 1819 ad officia paratus Alexander Princeps a Rudna. (Vár. lev. 1819—1901 sz.)

Czetz (Mártonfi) Kristóf két évig (1810—1812) administrator és tíz évig (1812—1822) plebános volt. Meghalt (szélütés) 1822. okt. 14-én 70 éves korában. (L. Szamosújvári halottak II. köt. 22 lap).

*

1815-ben örmény papok Szamosújvárt: „Christophorus Mártonfi parochus Szamosújváriensis et Archidiaconus Szolnokiensis; Christophorus Gaizágo curatus capellanus, Gregorius Keresztes curatus capp., Emanuel Czetz cur. capp., Joannes Korbuly cur. capp., Martinus Korbuly praesbyter, Tamási Dominicus praesbyter (Vár. lev. 1815—1093 sz.),

10. Fejezet. Simay Lukács.

Mártonfi Kristóf halála után a városi vegyes gyűlés „minden voxolás nélkül főt. Simay Lukácsot a nagyérdemű curatus cappellanust candidalta az üresedésbe jött esperes-plebánosi helyre és elhatározta, hogy megkéri az erdélyi püspök ur ő Excellenciáját arra, hogy a fenn tisztelt pap urat idevaló parochusnak confirmálja és őt a néhai parochus által viselt hivatalokkal is diszesíteni méltóztassék.“ (Vár. lev. 1822—2203 sz.).

A vegyes gyűlés az új plebánosról — a többek közt — ezeket írta a püspöknek: „... Omnium in mixta sessione praesentium mens, ratio, et consilium in eo concludit votis concordibus, ut Admodum Redum Dominum Lucam Simay, velut virum exemplarem, toti proinde civitati charum, tamquam a scientia, doctrina, non minus etiam ac cumulata per plurium annorum decursum experientia superioribus necessaria clarum, omni modo ornatissimum pro Parocho hujus civitatis nostrae proponamus, prout proponimus etiam, ac simul demisse et filiali devotione unanimi consensu supplicamus Excellentiae Vestrae: quatenus praelaudatum Admodum Rdum Dominum Lucam Simay, virum omni ratione et undiquaque conspicuum dignissimumque pro Parocho nostro benignissime confirmare omnibusque iisdem honoribus, characteribus non minus ac

dignitatibus, quibus denatus ejusdem piae memoriae Prae-
decessor usque ad dies vitae gavisus est, condecorare ac
in tesseram Paternae suae Clementiae, bonitatis et innatae
sibi Benignitatis beare non dedignetur. (Vár. lev. 1822—
2203 sz.)

Városunk gyönyörű felterjesztésére rövid idő múlva
a püspök következőleg válaszolt:

Amplissime Magistratus! Quamquam ad vacans Bene-
ficium Parochiale a Patrono plures idonei proponi debeant;
attamen concordibus votis Amplissimi Magistratus et Elec-
tae Communitatis solummodo Lucam Simai Districtus Szol-
nokiensis notarium Pastore viduatae Parochiae Armenopo-
litanae praefici expetentibus tanto promptius satisfacio,
quanto certius mihi constat, nominatum virum sicut aetate,
ita etiam doctrina, meritis, vitaeque integritate ceteros col-
legas suos antecellere.

Idcirco tam ad Parochiale, quam Archi-Diaconale mu-
nus auspiciandum necessariam Investituram Eidem hodie
tradidi; canonici autem Honorem tunc a Regia majestate
impetrare conabor, dum eos, quorum causa haud pridem
preces meas exhibui, hac dignitate condecoratos esse ac-
cepero.

Ceterum — virum omni veneratione dignissimum Am-
plissimi Magistratus et Electae Communitatis Favoribus
atque Benevolentiae impense commendo... Claudiopoli
14. nov. 1822. ad obsequia paratissimus B. Ignatius Sze-
pesy. Eppus. (Vár. lev. 1822—2234 sz.).

Erről a szent-életű plebánosról G ör ö g Kristóf főkán-
tor a következőket írja:

„S i m a y Lukács esperes-plebánost, mint gyermek jól
ismertem. Szép közép-magas termetű ember, ájtatos pap,
csaknem minden vasárnap a nagymiséén neki minis-
tráltam és én énekeltem a leczkét a templomban. Olyan
példás jóság rejlett benne, hogy az akkori városi örmény
polgárok (mert hiszen akkor azok csaknem mindnyájan
örmények voltak) szentnek mondták. Mint az iskolák
igazgatója minden csütörtökön meglátogatván az iskolákat:
oktatta a gyermekeket. Vallásos lévén, ha valamelyik gyer-
mek ásitott, megparancsolta, hogy keresztet vessen a szá-

jára. Gyönyörű szép tiszta hangjával oly szépen s kifogástalanul énekelte a sárágánokat, hogy daczára a sok sárágánsinak, ő volt az első; fel is ügyelt, hogy hibásan ne énekeljék azokat; nem tűrte a rossz sárágán-éneklést; mise végeztével a rossz éneklőt a hangjegyek megtartására oktatta.

Tudom, midőn a secunditiáját mondta; akkor a szentbeszédet Keresztes Kristóf örmény pap mondta. Könnyezett Simay; de könnyezett a hallgatóság is, olyan szivrehatólag sorolta fel igaz, ájtatos papi viselkedését, tetteit.

Halála előtt 8 nappal felszólított engemet, hogy Dér-Dominikhoz (Tamási Domokos pap) menjek és kérjem, hogy jöjjön és gyóntassa meg. Akkori szokás szerint karíngben menvén a pap, minister is kellett: én mentem vele, meggyóntatta; a haldoklók szentségeinek feladása után haza mentünk — és ő már másnap templomba nem mehetett.

Utolsó óráiban az ágyból felkelvén kinézett az ablakon. Tekintete a templomra esett: nevetett egyet. A vén apácza-tanítónő, (Várbéd Rózsi), ki több éven át gazdaszszonya volt, éppen mellette volt és kérdi tőle: Incs gi d z i d z á g h i s z? (Mit nevet?) Várbéd! gi d z i d z á g h i m é z á s c h á r k h é; gi n á i m é z z s á m é, u r u c h j é s z á d c h á d á r i á n c z u c z i l i m. (Tanítónő! Nevetem a világot, nézem a templomot, hol én annyi évet töltöttem). Lefeküdt s többet fel se kelt. Örökre lezárottak ártatlan szemei.

Meghalt, de siratták is a halálát a városi polgárok, siratták a szegények; mert elvesztették jóltevőjüket. Ugyanis megboldogult minden héten szombaton a szegények közt, délután a vecsernyéről haza menve, saját kezeivel bizonyos összeg pénzét osztogatott ki.

Két jó barátja volt: Kábdebó, az erzsébetvárosi akkori plebános, ki — úgy tudom iskolatársa is volt, ezzel gyakran érintkezett egyházi ügyekben. Kábdebó többször meg is látogatta. A másik Zakhar professzor; egy nap se mult el a nélkül, hogy ne tárgyaltak volna együtt Gábrus [akharral.“

Simai Lukácsnak, ki 85 tavaszt látott, áldott jó lelke 1838. nov. közepén szállott fel az égbe. Halála napján ezt irták róla: „Angyali szelidséggel volt ez a férfiú megáldva: ezért mindenki szerette. Méltó volt hosszabb életre, de méltóbb az öröklétre.“ (Vir angelica gracilitate praeditus et hinc omnibus clarissimus. Longiori vita dignus, sed dignior aeterna. L. a helybeli szentferenczrendi zárda „Historia domus“-át).

Alig helyezték földi maradványait örök nyugalomra, — a püspök ezeket irta a városnak:

Tekintetes nemes Tanács! Szolnoki volt főesperes és szamosújvári plebános Simai Lukácsnak, ki példás magaviselete s lelkészi hivatalának buzgó és pontos teljesítése által a közkedvességet és az én megelégedésemet teljes mértékben megnyerte, — haláláról való tudósítását sajnosan és megilletődött szívvel fogadtam. Nyugodjanak békében a jobblétre s megérdemlett boldogságra átszenderült agg és érdemekkel teljes egyházi férfiú porai! Hogy pedig a szamosújvári Megye minél előbb egy jó lelki pásztorral megvigasztalva a történt nagy veszteséget feledhesse, ezennel hivatalosan szólitom fel a tek. Tanácsot és választott nemes közönséget, hogy patronatusi jogánál fogva három érdemes egyházi férfiakból álló candidatióját haladék nélkül előmbé terjessze... Kolozsvár B. Asszonyhava 25. 1839. Köteles szolgája Kovács Miklós erdélyi püspök. (Vár. lev. 1839—101 sz.).

A választó-gyűlés első helyre kándidálta Keresztes Kristóf volt szamosújvári káplánt, marosvásárhelyi tanárt, ki 21 szavazatot kapott; a második helyre jelölte Gajzágó Kristóf helybeli káplányt, ki 17 szavazatot nyert és a harmadik helyre került Korbuly János, a gyergyó-szt-miklósi örmény szert. plebános, ki innen ment el Gyergyó-Szt-Miklóstra, — 7 szavazattal. Bárány István is kapott egy szavazatot. A püspök Gajzágó Kristóft nevezte ki.

11. Fejezet. Gajzágó Kristóf.

Gajzágó Kristóf segédlelkésként és kerületi jegyzőt a püspök a következő szavakkal erősítette meg:

„Tekintetes Tanács! Örömmel és atyai szívem teljes meglepődésével vettem a tek. nemes Tanácsnak f. évi január 31-ről a megürült plebánosi Hivatal betöltésére előmbre terjesztett candidatióját, oly egyházi férfiak lévén ezen hivatalra szózatok többségével választva, kik nemcsak hoszszas szolgálatjuk által magokat ezen megkülönböztetésre érdemesítették, hanem a plebánosi hivatal elviselésére alkalmasok is. Átlátván egyszersmind azt is, mennyire kívánja a tek. nemes Tanács és választott közönség is a közjó előmozdítására szánt lelkes férfiak törekvéseit megjutalmazni. Ezen elvből vezéreltetve, tekintetbe vévén Gajzágó Kristófnak 42 esztendei buzgó szolgálatját, példás magaviseletét és fáradhatlan munkásságát, nem különben azt is szem előtt tartva, hogy Elődeim is e plebánosok kinevezésében az idősebb és érdemesebb szolgálók iránt mindig különös figyelemmel voltak, fennevezett Gajzágó Kristófot, kit a tek. nemes Tanács is candidált, nevezem ki mai napon szamosújvári plebánosnak, remélvén, hogy pontos szolgálatja és példás magaviselete által mind az én, mind pedig a tek. nemes Tanács és választott Közönség várakozásának tökéletesen megfelelő. Egyébaránt szokott jó indulattal vagyok a tek. nemes Tanácsnak. Kolozsvárt Böjtmáshava 1. 1839. Elkötelezettje Miklós, erd. püspök. (Vár. lev. 1839—302 sz.).

Kedves Jstván kolozsvári apát-plebános iktatta be hivatalába Urunk menybemenetele napján. 1839. máj. 9-én.

Nemsokára ezután a város Kolozsvárra küldötte a püspökhöz Novák Márton és Govrik Márton hűtös polgárokat azért, hogy kérjék meg a főpásztort arra, hogy plebánosunkat nevezze ki esperesnek is.

Az ötvenes évek elején az előregedett Gajzágót ághoz szegezte a kór. Helyette a plebánosi teendőket Korbuly János végezte.

12. Fejezet. Korbuly János helyettes plebános.

Kiváló képzettséggel, nagy tudománynyal birt ez a Krisztus szelleme szerint élt pap. Volt theologiai tanár

Gyulafehérvárt. Irt dogmatikai munkát, melylyel személyesen ment el Nagy-Váradra Szániszló Ferencz lat. szert. püspökhez, ki hajlandó volt a munka kiadási költségeihez hozzájárulni. A kézirat Fogarasi Mihálynál, ki később erdélyi püspök lett, — maradt Váradon, hol idővel — a theologiai irodalom kárára — elveszett. Mondják azok, kik a derék munkát átlapozták, hogy az hézagpótló mű volt.

Szabad ideje alatt nagy előszeretettel foglalkozott a méhekkal is. A méhészetről magyar nyelven irt könyve nyomtatásban is megjelent. Ha jól tudom, ez az első (?) mű, mit a méhekről magyarul irtak...

*

Korbuly János idevaló örmény szert. papot egy Szt-István-napi praedicationójáért a tanács nemcsak fizetésétől fosztotta meg, hanem még fel is adta a püspöknek és a főkormányzásoknak is. A főkormányzások helytelenítette a tanács eljárását és úgy nyilatkozott, hogy a püspök eligazítja a dolgot. A püspök pedig, kitől azt kérték volt, hogy mozdítsa el innen, így irt a tanácsnak: „Nehezteléssel vettem azon cselekedetét a tekintetes Tanácsnak, mely szerint ugyan akkor, midőn tiszt. Korbuly János ellen nálam panaszt tett, feleletem el sem várván, a fels. kir. főkormányzásoknál is alkalmatlankodott... hivatala folytatásában és fizetése vételében (melyet csakugyan ezelőtt sem vesztett volt el) tökéletesen megerősítettem, felettébb nagy illetlenségnek találván azt, hogy egy ily dicséretes magaviseletű és jeles tudományú férfiú ellen egy csekély megbotlásért, mi inkább onnan származott, mivel a máteriát Szt-István napjára magam rendeltem és nem ő maga választotta, hogy az előjárók és alattvalók kötelességeiről, melyekről a Szt-Irásban nem egyszer vagyon emlékezet — szóljon. (Vár. lev. 1821—2105 sz.).

*

A gyergyó-szt-miklósi küldöttek ide jöttek 1838-ban és elhalt papjuk helyébe Korbuly Jánost hívták meg. Erre a választott közönség ezt határozta: „Mivel a helybeli klerusban nincsenek számon felül levő káplányok, hogy azokból valakit valahova lehetne elrendelni, annál fogva szí-

vére vevén a vál. közönség tiszt. Korbuly Jánosnak azon szándékát (ki késznek nyilatkozott az elmenetelre, ha a püspök elrendelné), a vál. közönség jó előre találja meg püspök úr Ő Excellenciáját, és kérje meg, hogy tiszt. Korbuly János elmenetelét ne confirmálja, miután vannak itt más papi személyek, kiket a deputatusok által kívánt hivatalra ajánlani lehetne. — Mivel Korbuly J. a tanácsban személyesen azt felelte, hogy „bizonyosan elmegy, ha a püspök elrendeli — a dolog függőben maradt, míg e tárgyban a püspök nem intézkedik.“ (Tempora mutantur: 1821-ben azt irták a püspöknek, hogy rendelje el innen és most nem akarták elbocsátani! Vár. lev. 1828—300 sz.).

*

A püspökhez pedig a következő iratot intézte a tanács:
Erdélyi püspök csiktusnádi Kovács Miklós úr Ő
Excellentiájához.

Bizonyosan tudjuk mostan azt, hogy Excellentiád helybeli káplányt: tiszt. Korbuly János urat gyergyó-szt-miklósi örmény rítusú plebánosnak választani és kirendelni méltóztatott. Mi ugyan végtelenül tiszteljük Excellentiádnak apostoli bölcs intézkedését, mely szerint Excellentiád a megnevezett helységben lakozó felekezetiünkbeli római katolikus hívei számára egy ilyen minden tekintetben érdemes lelkipásztorról gondoskodni méltóztatott; de mivel patronatus jussán sok esztendőtlől fogva allod. kasánkból systemisalt fizetéssel provideált helybeli káplányaink városunk népességéhez és az a szerint való szükséghez alkalmaztatólag hat személyre megállapítva levő száma most is hijános, csak 4 káplányaink lévén mostanság; és ezek közül egyik öreg, másik beteges; a harmadik a kegyes hagyományok felvigyázója (Bárány István) és az evvel járó terhes hivatal miatt el van foglalva, azért mind a háromnak segítségre nagyon szüksége; mivel mostani plebánosunk szolnoki főesperes főt. Simay Lukács urat koros ideje testében elgyengítette — és egyedül a nevezett pap úr az, a ki ilyen helyheztetésünkben sükeres segítségünkre nagyon, következőleg reája, mint különben is példás és szorgalmatos lelkipásztorra mind mostan, mind pedig — az öregebbek valamelyikének közben jöhető halála

esetében — jövendőre még nagyobb szükségünk vagy; — különben is iránta városi népünk, különösen a szegénység, kit a dicséretes közönséges tudás szerint nemcsak példával, oktatással, hanem vagyona egy részének segélyezésre való önkéntes feláldozásával gyámolítani szokott, igen nagy bizalommal viseltetik. — Végre nyomos tekintetet érdemel az is, hogy tulajdon patrimoniumának titulusára szenteltetett pappá és egy 80 esztendősen idős atyát és koros anyát táplálnia és gyámolitania kelletik, kiket éltök, vagy legalább egészségök veszedelmezése nélkül oly messze és fáradságos utra nehezen vihetne el; ezen okoknál fogva mai napon hűtös közönségünkkel együtt tartott tanácsi közgyűlésünkből egyesített kértéssel esdeklünk Excellentiádnak az iránt, hogy a mi szükségünket is e részben kegyesen általlátni és az érdeklött pap úr iránt tett rendelkezését ennyiben megváltoztatva sem ötöt, sem többi káplányaink egyikét sem innen máshova ne méltóztassék elrendelni. (Vár. lev. 1828—395 sz.).

Erre a püspök így válaszolt:

Tekintetes nemes Tanács! Noha, nagy örömemre szolgál nekem a tek. nemes Magistratusnak folyó holdnak 24-én hozzám intézett becses leveléből érteni, hogy: Korbuly János szamosújvári segédpap példás magaviselete, fáradhatlan szorgalmatossága, buzgó oktatásai és más dicséretes tulajdonságai által teljes mértékben megnyerte legyen a híveknek szeretetét és tiszteletét; mindazonáltal, mivel épen e volt indító ok arra: hogy érdemeit némiképen megjutalmazzam és a gergyó-szt-miklósi örmény rítusú róm. kath. híveknek ily példás életű lelkipásztorra lévén szükség, oda plebánosnak nevezzem. Azért a tekintetes Magistratus kérését nem teljesíthetem, hanem az említett pap iránt tett rendelkezésemet újítva megerősítem.

A tek. nemes Tanácsnak Károlyfehérvártt, 27. máj. 1828. Köteles szolgálja: Kovács Miklós m. k. erd. püspök. (Vár. lev. 1828—408 sz.).

Elment és több évig volt ott plebános; de évek mulva ott hagyta a parochiát és — haza jött. Az eltávozás okát és körülményeit igen szépen írja Kritsa Klára „Az átok“ című elbeszélésében, mely az „Armenia“ IV. évfolyamában (1890) jelent meg.

Mikor Korbuly János (Der-Ohánnesz) visszajött, plebánosunk: Gajzágó Kristóf ágyban fekvő beteg volt; azért a város Korbulyt bizta meg a helyettesítéssel (administrator), ki a plebános halála után is teljesítette a plebánosi teendőket — Lukácsi Kristóf megválasztásáig (1855). 1850-ben már helyettes plebános (: „1850-ben Korbuly János helyettes plebános.“ Vár. lev. 1850—30 sz.).

13. Fejezet. *Lukácsi Kristóf.*

A sok kiváló plebános egyik legkitünőbbje: *L u k á c s i* Kristóf 1827. decz. 20-án szenteltetett fel pappá Bécsben örmény szertartás szerint. Atyja: Lukácsi Joachim, ki a tanácsház alatt volt boltját jelölte ki papi „patrimonialis fundus“-úl. Előbb itt segédlelkészkedett. De a püspöknek szüksége volt e nagy tehetségre, azért Gyulafehérvárra rendelte el tanárnak. Erre a város a következőket írta a püspöknek:

Erdélyi püspök nagyméltóságú tusnádi Kovács Mi'lós úrhoz.

Commercialis szab. kir. városunk privilegiált kereskedő-társasága, a polgári rend és a szócsek czéhje a mai napon tartott közgyűlésünkhez folyamodván előnkbe terjesztett és ezeknek eredeti voltokban tisztelettel ide rekesztett kérelmes-leveleikben bennünket hathatósan megkértek, hogy helybeli cooperator *L u k á c s i* Kristóf úrnak, ki nek városunkból leendő eltávoztatását nagy szívbeli fájdalommal értették, köztünk való további megmaradását Excellentiádtól eszközölnök ki. — Mi, a kiknek mélyen szíveinken fekszik városunk boldogsága, polgáraink erkölcsi és vallásbeli kimiveltetése, az említett érdemes társaságok kivánságát helyesnek és üdvösségesnek, — előhozott számos okokat igen fontosoknak és igazságosoknak találván, közakarattal elhatároztuk, hogy a fenforgó tárgyban Excellen-

tiádhoz folyamodjunk annál is inkább, mivel nevezett-tiszt. káplány úrnak jeles érdemei, példás egyházi férfiút illő magaviselete, ritka tulajdonságai előttünk is ismeretesek; táplálja is azon édes reménység sziveinket, hogy Excellentiád, mint főpásztor, kire az úr nyájának legeltetése és őrizete bízott, számos juhait egy fáradhatatlan segédlelkipásztortól és az úr szőlőjét és szorgalmatos művelőjétől elválasztani nem fogja. Ugyanis egy egész saeculum és több eszten-deje annak kegyelmes Úrnak, hogy városunkkal egyidős napkeleti örmény szertartású plebániánk ezen Nagyfejedelemség megyéjében virágzik és mind ez ideig azon ritka szerencsével dicsekedhetett, hogy kebeléből származott, többnyire Rómában a collegium Urbanumban és a Propagandában vagy Lembergben a Centrale seminariumban nevedett, nem régiben pedig a bécsi universitásban tanult jeles egyházi férfiakkal dicsekedett és mint nemzeti anyaváros gyakran a többi erdélyi örmény parochiákat is papokkal provideálta; sőt az egész nemes Hazának és megyének több tudós professorokat a maga kebeléből adhatott. Most pedig fájdalommal tapasztaljuk, hogy papjaink száma annyira megkevesedett, hogy csupán római kath. buzgó lakosokból álló népes városunk a lelki dolgokban máris szükségét kénytelenítették szenvedni, nem lévén honnan betölteni a tiszt. káplány úrknak ez ideig szokásban levő és fels. Fejedelmeinktől kegyelmesen meghatározott, most pedig fogyatkozó számát.

Ugyanis a felsőbb rendelkezéknél és öseink megegyezésénél és határozásánál fogva egy plebánosnak és 6 káplánnak kell lenni városunkban; már pedig a főt. plebánoson kívül most csak 4 káplány van tiszt. Lukácsi Kristóffal együtt; Lukácsi kivételével a többi 3 öreg, beteges és nehéz testalkotású lévén, papi szent hivatásukban és szolgálatjukban pontosan eljárni ezen városra nézve nem elégségesek. Az ebből következő hiányosságokat Lukácsi úr fáradhatatlan szorgalmatossága, kötelességének hív és pontos teljesítése által mostanáig annyira kipótolta, hogy a káplányok számában levő fogyatkozás nem volt érezhető; tartunk azonban attól, hogy az oltár ezen buzgó

szolgájának eltávoztatása után az se lesz, ki a lelki eledel után éhező és esdeklő gyermekeknek az Evangelium életkenyerét megszegje és a szomjuhozókat az örök üdvesség forrásaira vezesse. És így idővel az anyaszentegyház célja és privilegiumaink tartalma ellen az örmény rítus — ez a szép virág, — melyet hajdan sok ősi szent atyák véreikkel öntözgettek és ápolgattak, az erdélyi anyaszentegyház kertjéből kiszáradjon. Mert mit is várhatunk egyebet tisztt. Lukácsi Kristóf úrnak ezen véletlen esete után, mely mind a papi státusra vágyó ifjak, kiknek különben szándékuk lett volna városunkban az örmény rítus szerint az Istennek és embertársaiknak szolgálni, — mint pedig azoknak tehetősebb szüleit a reájok teendő, — Lukácsi úr esete és példája szerint a szülőkre nézve — hasztalan költségektől elijesztette. Mi is birhatta egyéb tisztt. Lukácsi szüleit arra, hogy vagyonuknak jobb részét szeretett fiok erkölcsös és tudományos kimivelésére elkölteék, ha nem az az édes reménység és vigasztaló bizodalom, hogy valaha öregségök istápjja és öröme lészen.

Az örmény rítusnak ebből történhető kifogyásának elejét akarván venni ezen Tanács és hűtös Közönség, kikre dicső emlékezetű VI. Károly cs. által 1726. okt. 17-én és utóbb halhatatlan emlékezetű Mária Terézia által 1758. ápr. 17-én conferált kegyelmes privilegiumoknak 11. pontja erejénél fogva helybeli plebániánk patronus jussát oly határozatos meghagyás mellett bizta, hogy a város gondoskodjék arról, nehogy nemzeti szertartású, szükséges tulajdonságokkal felékesített egyházi személyekben fogyatkozást szenvedjen; valamint az idézett privilegiumok 11. pontjából világosan kitetszik, szent kötelességének tartotta, hogy egy papságra menendő ifjúra, ezen város állod. cassájából teendő költségnek helybenhagyásáért most közelebbről a fels. kir. Főkormányshékhez folyamodjon. Reményli is szent igyekezetének sikeres és kérésének foganatos kimenetelét. Addig is pedig, mivel népes városunk pap nélkül (a mi egy-kettőnek könnyen történhető halálával megeshetik) nem lehet. — Lukácsi K. káplány úr pedig, ki papi szent hivatását jól érzi és azt hiven, pontosan teljesíti is — a ki 5 esztendeig, mint szorgalmas és munkás mivelő

az Úrnak szőlőjében — a Szt-Irás szerint — a napnak és hévségnek terhét nagy lelki erősséggel hordozta, — a maga — egy ily ifjú időkorban ritka és példás élete, nyájas, szelid és kedveltető magaviselete, úgy nemkülönben rövid, értelmes és buzgó szent beszédjei, kivált a betegek és haldoklók körül, különösen városunkban uralkodott szomorú emlékezetű veszedelmes epekorság idejében tett fáradságai által az egész népnek szeretetét, hajlandóságát és bizodalmtát oly annyira megnyerte, hogy mindnyájan ritka megegyezéssel egy szívvel és lélekkel azon törekednek, hogy a tiszt. káplány urat továbbra is városunkban megmaraszthassuk. Mivel pedig méltán mondhatni, hogy vox populi, vox Dei, Lukácsi K. urat pedig az egész város kedveli és akarja, — a mi megtetszik a mondott társaságok kérelmes-leveleiből is — annak okáért alázatosan könyörgünk Excellentiád előtt, méltóztassék mindezen előhozott okokat, környülállásokat, káplányunk érdemeit kegyelmes szívvel tekintve, ötet innen el nem mozdítani, hanem élete folytáig városunkban való maradását elrendelni. Újítva alázatos könyörgésünket állandóul mélységes tisztelettel maradván Excellentiádnak

Szamosújvart alázatos szolgálai: a Tanács és választott Közönség.“

Azonban a püspök a szép kérésnek nem tett eleget. Kénytelen volt Lukácsi Gyulafehérvárra menni, hol majdnem 23 évet töltött. („Lukácsi Kristóf 1841-ben Gyulafehérvárott a püspöki lyceumban a bölcsészettan tanára.“ Vár. lev. 1841. év).

*

Lukácsi Kristóf 1855. febr. 11-én Gyulafehérvárról, hol igazgató-tanár volt, ezeket írja Jakabb Bogdán polgármesterünknek: „Szamosújvár nemes városa pénztárában levő 1000 pengő frt összeg tőkémel, néhai bátyám Lukácsi Gergely két leányának szántam oly formán, hogy a midőn férjhez menendnek, ebből 500 pengő legyen egyiké és 500 a másiké.“

*

Gajzágó Kristóf helybeli esperes-plebános 1855. augusztus 24-én halt el. „Sajonnal értettem tiszt. Kopár esperesi ügyvivő és szamosújvári segédlelkésznek folyó hó 24-ről 140 szám alatt kelt tudósításából, hogy főt. Gajzágó Kristóf helybeli esperes-plebános folyó hó 24-én megszűnt élni. Kérem hö imáimban — mondja Haynald Lajos püspök. K. Fehérvárt, 1855. Kisasszonyhava 26-án ²³²⁸1855 sz. alatt kelt és a városi tanácshoz intézett iratában — az Istent, hogy ötet a jó szolgák jutalmában részesíteni méltóztassék.“ Azután felszólítja a várost, hogy „kegyúri jogánál fogva az ürességbe jött plebánosi állomásra a hármas kijelölést megtenni sziveskedjék.“

Az új plebánosi választás szept. 4-én történt meg. „A tanács a választott közönséggel együtt tartott s igen szép számú ülésében egyenlő akarattal s közlelkesültséggel az első helyre közfelkiáltás s háromszoros megéljenzéssel károlyfehérvári igazgató-tanár Lukácsi Kristóf urat jelölte ki, mint oly egyént, ki a mostani idő szellemében úgy is, mint pap, úgy is mint polgár az üresedésbe jött állomást minden tekintetben leginkább betölteni képes.“ (Vár. lev. 1855—2464 sz. jegyzőkönyv).

A második helyre Kopár Simon 16 szavazatot kapott és a harmadik helyre Lengyel Gergely 12 szavazatot. Korbuly János csak 3 szavazatot kapott. (Vár. lev. ugyanott).

Jakabb Bogdán polgármester a püspökhöz intézett iratában a többek között ezeket mondja: . . . „Mult kisasszonyhó 26-ról 2328 sz. a. kelt főpásztori kegyes felhívása következtében van szerencséje a tanácsnak előterjeszteni, miként a választott közönséggel alólirt napon egyesülten tartott gyűlésben az üresedésbe jött plebánosi állomásra igényelt hármas kijelölés tárgyában, az örmény nemzet jelenlegi viszonyainak s ezekből kiindulva a plebánosi különben is díszes állás nem kis fontosságának tekintetéből, a választó testület önmagával és a betöltendő állomásra hivatva lehető egyéniségekkel számot vetve, a vallásos érzelem és különös bizalom lelkesedéséből kifolyó általánosan egygyé olvadt közakarattal és felkiáltással

1-ső helyre nagyontisztelendő Lukácsi Kristóf károlyfehérvári igazgató-tanárt,

2-dik helyre tiszt. Kopár Simon segédlelkész és esperesi ügyvivőt 16 szavazattal és

3-dik helyre tiszt. Lengyel Gergely segédlelkészt 12 szavazattal választotta meg.

Mely választás eredményét Excellentiádnak páratlan kegyességébe s bölcsességébe vetett bizalommal azon alázatos esedezés mellett van szerencséje a tanácsnak és választott közönségnek felterjeszteni, hogy ha Excellentiádnak az anyaszentegyház és hivei épülésére növekvő bölcs nézei is úgy hoznák magukkal, méltóztassék nagyontisztelendő Lukácsi Kristóf urat plebánossá való kineveztetésével városunknak vissza ajándékozni és a választás alkalmával a választó testület kebelében Lukácsi Kristóf úr iránt fellobbant lelkesedést megerősíteni... Szamosújvár város tanácsa és esküdt közönsége.“ (Vár. lev. 1855 6,9.).

Sokan gratuláltak a városnak ezért a választásért. Az írásos üdvözetek közül álljon itt a következő:

Merza Antal örmény szertartású plebános Gyergyó-Szt-Miklósról (1855) ezeket írja: „Bátorkodom nyilvánítani őszinte keblem valódi érzelmét: mily kedvesen hatott reám nézve is — mint Szamosújvár szülöttjére — a közelebről történt új plebánosi választás, melybe az erdélyi egyházmegye örmény szertartású papságának testületéből n. t. Lukácsi, Lengyel és Kopár úrakban a legtudományosabb, tevékenyebb és érdemdúsabb egyének jövének bele. Valóban Szamosújvár megmutatta, hogy valamint mindenkor és mindenben, úgy ezen alkalommal is az egyházi személyekben az érdemet akarta és tudta méltányolni.“

Néhány nap mulva megjött a püspöki megerősítés. Az örvendetes sorok ime így hangzanak:



Ad
Stephanum dr. Mály.

(1830—1900).



Rhetorica Tua jubilata
Occupavit tronum meritum,
Promeruit in Parnasso nata:
In terra primatum splendidum.

Nunc saluto secus mensam albam,
Te, Magistrum facetiarum;
Humore flagella mortem atram,
Et nube Musis i-dearum!

Porphyrogenitus oratorque,
Ave, Septuagenarie!
Aulicastros diu — ora-torque,
Ut grunniat plebs Epuli-ae.

Julius Merza.

Kolozsvár, 1900. október 21.



Kisebb közlemények.

Dr. Mály István 70 éves. Abból az alkalomból, hogy folyó évi okt. 21-én töltötte be Mály István dr. a 70 évet, mihez mi is őszintén gratulálunk, megemlitjük, hogy úgy a Pallas-Lexikon kiegészítő kötete, valamint a „Magyarország és a Külföld“ című havi folyóirat egyaránt rokonszenvesen ismertetik Szamosújvár derék szülöttének érdemes pályafutását. Említett képes újság folyó 1900. évi jún. füzeté (6. sz.) Kolozsvár társadalmát írásban és képekben bemutatván, az örménység köréből is többekkel foglalkozik, és így Mály István dr.-ról, az „Armenia“ klasszikus tollú munkatársáról, kinek sikerült arcképét is hozza, — a következő hangon emlékszik meg: „Dr. Mály István, tb. városi főorvos, a magyar örménység egyik legderekabb férfja; született Szamosújvárott 1830. okt. 21-én s a bécsi és pesti egyetemen nyert felsőbb kiképeztetése után 1856-ban szerzett oklevelével Kolozsvárt kezdte meg az orvosi gyakorlatot és közel félszázad óta munkálkodik a szenvedő emberiség javára. Klasszikus műveltsége a latin nyelv bámulatosan könnyed kezelésében csúcsosodik ki. — A kolozsvári

függetlenségi párt kérdemesült elnöke, az erd. kath. status, a felülvizsgáló katonai sorozó-bizottság tagja, a kath. Szt.-József finővelde főorvosa (1866. óta) stb. A milleniumkor töltötte be orvosi működésének 40. évfordulóját. Éljen!

Örmény egyházi énekek a fonográfban. Vikár Béla, székesfővárosi író és népdalgyűjtő, a Káleva híres finn hősköltemény jeles átültetője, Kolozsvárt többek közt örmény egyházi énekek fonográf-fölvételeit is — tudunkkal az országban először — megkísérelte. — Fáradzásait meglepő siker koronázta; mert a reprodukció csalódásig hű. Pap Márton kolozsvári róm. kath. főkantór gyönyörű telt tenorhangjában meg lettek örökítve a »Miájn szurp, miájn Der« kezdetű úrfelmutató ének; a »Jérgir bákámjénc« nagybőjti ének és a »Csháresháránkhé médádzelu« nagy-pénteki ének Krisztus kinszenvedéséről. Ezeken kívül Esztégár Tivadar, ny. tanító erőteljes szép baritonjával a Kolozsvárt nagyon népszerű ősi Vil.-Szt-Gergely-ének dallamát énekelte bele az Erdélyi Kárpát-Egyesület koncert-fonográfjába nagy hatással.

Irodalom és művészet.

Csiky Gergely emlékezete. Okt. 11-én 25 éve volt annak — mondja a „Magyarország,“ hogy Csiky Gergely, a magyar dráma-irodalom Duma-ja, „Joslat“ című pályanyertes darabjával először lépett a Nemzeti Színház színpadára. A ki ismeri Csiky Gergely működését, színpadirodalmi hatását, az bizonyára csodálkozva fogja reklámálni a Nemzeti Színház igazgatóságától, hogy ezt az irodalmi és színművészeti negyedszázados jubileumot miért nem emelte ki a színház műsorában is, hogy miért kellett éppen a Francillont adni, a mikor akár a »Proletárok,« akár a „Nagymama“ előadásával bizonyosságot tehetett volna az igazgatóság a mellett, hogy Csiky Gergely nagy érdemei iránt ma is elismeréssel adózik. Arad és Pécs színházai megünnepelték Csiky Gergely emlékezetét. Különösen Arad rendezett szép emlékünnepet a »Vasember« előadásával. Zsufolásig tele volt a színház és lelkes hangulat uralkodott az egész előadás alatt kezdettől végig.

Örmény egyház. „Jégéghéczi Hájászdáneájczh“ cím alatt Manchester-ben dr. Iszáhágián Tódor 1900. ápr. 1. óta vallásos tartalmú havi folyóiratot ad ki. A szerkesztő Németországban tanult, itt nyert tudori fokozatot is (doctor theologiae). Az első füzet a többek közt tartalmazza Krímián Hájrignak a szerkesztőhöz intézett iratát, továbbá a szerkesztőnek a következő című cikkét: Az örmény egyházra vonatkozó hagyomány. (Az örmények régi vallása. — Ábágár megtérése). Évi előfizetési ára 4 siling (=4 korona). A szerkesztőség czime: Armenian Rectory, — Upper Brook street (England) Manchester.

Közgazdasági élet.

A földmivelés köréből, az »Ellenzék« egyik vezércikkének írója: Bartha Miklós mondja, hogy Temesvárról a vaját Berlinbe, — Szabadkáról a tojást, — Félegyházáról a melyezett pulykát Londonba, — Kecskemétről a sárga baraczkot Hamburgba, — Makóról a hagymát Brémába viszik. Legrosszabb és legbizonytalanabb piacza a gabonának van!

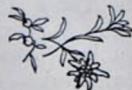
Székely szövőipar. A sepsiszentgyörgyi szövőgyárban készült ruhaszöveteket a székely fővárosban, Marosvásárhelyen, mindinkább divatba kezdik hozni, — és pedig úgy a nők, mint a férfiak viselik a székely szőtttest. — Eme honi gyártmányt Nuri dsány Antal, ottani örmény kereskedő-polgártársunk is raktáron tartja.

Mi ujság az örmény világban?

Az örmény nem-egyesült patriarkha panasza. A folytonos örmény-letartóztatások és eltolonezások miatt Ormánián örmény nem-egyesült patriarkha ismét erélyesen felszólalt és pedig ezuttal a Jildizpalotában — a rendőrség eljárása ellen és kijelentette, hogy ha ezek az állapotok tovább is tartanak, kénytelen lesz lemondásának elfogadása nélkül is megválni a patriarkhátustól.

Örmény tanulók külföldön. Örményország szorgalmas, eszes tanuló ifjúsága nagy számmal keresi fel a külföldi egyetemeket és főiskolákat, hol jeles bizonyítványokat szereznek. — Jelen alkalommal csak Lázár Jakabról tesztek említést, ki egy francia gazdasági tanintézet összes tanulói közt a legelső volt. . .

»Armenia luget.« (Örményország gyászol) cím alatt egy olasz író nő igen érdekes füzetet irt és adott ki a napokban. Ebben író nő előbb azon vértanú hősokról beszél, kik a perzsák ellen folytatott egyenlőtlen harcban (Vártán-féle háború) az ávárájri mezőn hullottak el. Azután szól azon szolgálatokról, miket az örménység a civilizációnak, az emberiségnek tett. Végre felszólítja Európát, hogy ne csak figyelemmel kísérje azokat az eseményeket, melyek Örményországban — úgy szólván szeméink láttára — folynak, hanem segíyezze is a szerencsétlen örmény árvákat. . .



Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
